

VASPITNO-OBRAZOVNA FUNKCIJA DOMAČIH ZADATAKA U NASTAVI STRANIH JEZIKA

U nastavno-obrazovom procesu domaći zadaci imaju višestranu i značajnu funkciju i u razrednoj i predmetnoj nastavi osnovnog i oba stepena srednjeg obrazovanja. To se odnosi na sve predmete bez obzira na njihovu prirodu i obim zastupljenosti. U nastavnim programima, udžbenicima, pa i široj pedagoškoj literaturi, domaći zadaci ni približno ne zauzimaju odgovarajuće mesto, odnosno prostor. Nešto veća pažnja posvećuje se domaćim zadacima u planovima odelenjskih i razrednih veća i stručnim aktivima, ali i u ovim organima figuriraju kao periferno i uzgredno pitanje. Sa svim promenama do kojih dolazi u procesu obrazovanja i vaspitanja menja se i uloga domaćih zadataka, njihova sadržina, način izrade, obim, ciljevi i zadaci. Rezultati jednog istraživanja pokazuju da su te promene dosta spore i da se u nastavi mogu sresti pojave koje se nikako ne mogu uklopliti u naše savremeno vaspitanje i obrazovanje.

Prema jednoj anketi o domaćim zadacima, učenici su nastavnike podelili u tri grupe: na one koji redovno daju i revnosno pregledaju, one koji često zadaju a retko kada ili nikada ne pregledaju i one nastavnike koji nikada ne zadaju domaće zadatke, bez obzira na prirodu predmeta i stepen obrazovnog procesa.

U razrednoj nastavi domaće zadatke rade učenici i njihovi roditelji, u srednjoj školi jedan ili dva učenika za celo odelenje, a u predmetnoj nastavi osnovne škole kombinuju se oba ta načina. Zajedničko za sve jest da su i oni koji zadaju domaće zadatke radili, dok su bili učenici, na isti način, kolikogod davno to bilo.

Domaći zadaci se rade u domu a prepisuju u holovima i dvorištima škole, čitaonicama, autobuskim i železničkim stanicama, ređe u mlečnim restoranima i poslastičarnicama, a najčešće u učionicama neposredno pre časa.

Jedna anketa je pokazala da veoma mali broj i nastavnika i učenika zna da napravi razliku između domaćeg rada i domaćeg zadatka. Za većinu to je potpuno isto, dok izvestan broj anketiranih smatra da je domaći zadatak pitanje, obaveza, zahtev, a da je domaći rad odgovor na to, odnosno rešenje zadatka. Ova neizdiferenciranost značenja dolazi, svakako, otuda što je u obema sintagmama prvi deo isti ili zajednički — domaći, a ta aktivnost učenika je locirana vezana za dom, kuću, stan, prebivalište.

Domaći zadatak podrazumeva neposredan zadatak, zahtev nastavnika da se nešto napiše ili uradi što proističe iz obrađivanog nastavnog sadržaja, najčešće za idući čas, sa određenim jasnim ciljem. To je konkretna, striktna obaveza koju učenik treba da izvrši, sa čijim izvršenjem nastavnik treba da se upozna i, zavisno od konkretnog slučaja, doneše odgovarajuće zaključke za dalji rad u vaspitno-obrazovnom procesu.

Domaći rad je širi i sveobuhvatniji pojam koji u sebi sadrži i izradu domaćeg zadatka. Pod domaćim radom podrazumeva se sveukupan rad učenika koji proističe iz njegova shvatanja obaveze šta i koliko treba da radi i onog što je nastavnik konkretno odredio. Konfuzija koja proističe iz neraščišćenih pojmova dovodi do veoma nezgodnih i neželjenih posledica. Gotovo u svim

udžbenicima pedagogije date su okvirne norme koliko se u kojem razredu (uzrastu) učenici mogu opteretiti domaćim radom. Te okvirne vremenske norme mnogi tumače kao vreme za izradu domaćih zadataka pa tako i toliko opterećuju učenike, računajući da učenje ima svoje, neko drugo vreme, o kojem učenik treba sam da brine.

Kakva je perspektiva domaćeg rada i posebno domaćih zadataka, teško bi bilo preciznije određivati, ali sasvim je sigurno da domaći rad mora sve više proistisći kao lična, individualna potreba i motivacija učenika, a manje kao institucionalna obaveza koja dolazi od škole, odnosno nastavnika pojedinačno. Samim tim, normalno je da se smanjuje institucionalnost a raste i razvija se kreativnost, inicijativa i smisao za individualni i timski rad. Na taj način domaći zadaci postaju savremeniji i osmišljeniji, a time i prihvatljiviji.

U jednom odelenju srednje škole, gde je obavezni jezik bio engleski, a fakultativni ruski, dat je zadatak da učenici za određeno vreme traže odnos vokala i konsonanata u reči m a j k a. Višenacionalna, što znači i višejezična sredina, kao što je SAP Vojvodina, za ovakav zadatak pruža izuzetno povoljne uslove, jer se zadatak ne svodi na četiri jezika koji se uče u školi, već na još desetinu jezika naroda i narodnosti Vojvodine na koje se proširuje zadatak. Prilikom referisanja utvrđeno je da je najviše jezika u kojima je odnos dva vokala prema dva konsonanta, zatim jedan vokal i dva konsonanta, a jedna grupa učenika je našla da je taj odnos najpovoljniji u jeziku Roma, gde su dva vokala prema jednom konsonantu — d a e.

Ovaj zadatak je bio jednostavan, lak, zanimljiv, kreativan i sa konkretnim praktičnim rezultatima. Učenici su radili u grupama, a svi u odelenju naučili kako se na petnaestak jezika kaže najmiliji pojam m a j k a.

Planiranje izrade

Po broju datih zadataka nastavnici stranih jezika stoje na drugome mestu, odmah iza matematike. Ovo se odnosi samo na opšteobrazovnu nastavu, dok se u usmerenom obrazovanju ovaj odnos menja zavisno od zanimanja, odnosno statusa stranog jezika. Upoređivanjem svezaka za domaće zadatke učenika predmetne nastave jedne osnovne škole sa 600 đaka, konstatovano je da po broju ispisanih stranica na prvoj mjestu stoje strani jezici, a iza njih materinji jezik i matematika. U 24. škole jedne razvijene opštine nije nađen nijedan normativni akt niti zapisnik u kojima se makar pominju domaći zadaci. U susednoj školi gradske sredine, republičkog centra, plan domaćih zadataka utvrđuje se na početku svake školske godine. Zadatke planiraju stručni aktivni, a usklađuju se na odelenjskim ili razrednim većima. Osobito je važno i to što se sa sadržinom, odnosno planom domaćih zadataka upoznaju i učenici i njihovi roditelji (reč je o osnovnoj školi). Korak dalje idu neke škole koje prilikom planiranja uključuju odelenjske ili razredne zajednice učenika i načne grupe.

U praksi škola koje planiraju domaće zadatke sa jasno istaknutim ciljevima i zadacima provlači se jedna greška. Najčešća je pojava da nastavnik ne odmeri dobro vreme potrebno za izradu zadatka. Da je ova greška spontana a ne namerna, vidi se i po tome što nastavnici često smetnu s umu da lako i

brzo urađen zadatak, ne znači da će lako i brzo biti pregledan i ocenjen. Na-stavnik, dakle, mora i te kako voditi računa o ravnomernoj opterećenosti ne samo učenika nego i sebe.

Iz dokumentacije planova domaćih zadataka pomenute škole može se kon-statovati stalno napredovanje i usavršavanje. Dok su prvi planovi samo ori-entacioni, globalni, uopšteni i nedovoljno usklađeni, iz godine u godinu pla-novi su sve potpuniji, usklađeniji i konkretniji. Planovi sadrže gotovo sve ele-mente neophodne u nastavnom procesu: teme, cilj i zadatak, metod izrade, sredstva koja će se koristiti, eventualnu literaturu, na koji će se način raditi — timski ili individualno, u saradnji sa kojim predmetom i, u nekim slučajevima, u kojoj organizaciji udruženog rada. Za izradu domaćih zadataka u nastavi stranih jezika saradnja je najčešće sa nastavnim predmetom materinjeg jezika, geografije i istorije, a organizacije udruženog rada u kojim će se obaviti jesu: turističke organizacije, auto-transportne, uvozno-izvozne, informativne i ca-rinske.

Planovi domaćih zadataka moraju, osim raznovrsnosti, aktuelnosti, osmi-šljenosti i kreativnosti, obezbeđivati i osnovne elemente principa vaspitanja i obrazovanja u celini. U nastavi stranih jezika to nikada nije teško ni planirati niti ostvariti maksimalno.

Praćenje izrade

I pri planiranju i praćenju izrade domaćih zadataka najteži deo posla za nastavnika jest rad sa izrazito talentovanim učenicima i onima koji zaosta-ju. To praktično znači da nastavnik mora gotovo uvek deliti odelenje na tri grupe, što podseća na rad u kombinovanim odelenjima razredne nastave. Sto-jeći pred takvom dilemom jedan nastavnik francuskog jezika je tražio od uče-nika koji su izrazito talentovani i postižu izuzetno dobre rezultate da prihvate rad sa učenicima koji zaostaju. U pokušaju koji je učinjen najbitniji momenat jest to što je nastavnik ostavio da se samostalno opredele, odnosno izaberu. Kada je to učinjeno, onda je organizovan rad po principu »parova«. Do kraja nastavne godine nije bilo učenika koji zaostaju. Rezultati su bili bolji od svakog očekivanja. Tako je znatno smanjen obim obaveza nastavnika prema ovim dvema grupama. Nastavniku je ostalo samo praćenje i usmeravanje. Kod domaćih zadataka ovaj problem je lakše rešavati utoliko što se učenici mogu deliti u grupe prilikom davanja zadataka, a uz to i prilikom praćenja zahtevi se mogu menjati u odnosu prema sastavu i mogućnostima grupe, što ne znači da taj sastav ne treba menjati, naprotiv, svaku aktivnost treba davati u drugom sastavu grupe.

Nekim nastavnicima je dovoljno da površno pregledaju da li su svi doneli zadatak, drugi provode »štih-probe«, a neki angažuju »bolje« učenike da po-mognu u pregledanju zadataka. Perspektivna je inicijativa da se angažuju učenici u praćenju i kontroli izrade domaćih zadataka, jer se tako upotpunjuje utisak svakog učenika o svakome. Ali u praksi pre gledanja domaćih zadataka zadržao se ponegde i onaj oblik koji je još Svetozar Marković, pre više od jednog veka, osudio, a to je da se jednom ili dvojici učenika poverava pregled domaćih zadataka sa obavezom referisanja ko je a ko nije uradio domaći za-datak. To su obično uvek isti učenici kojima se može poveriti ovako složen i odgovoran posao.

Motivacija i angažovanje učenika

U PEDAGOGIJI dra Krnete i dra Potkonjaka dan je primer kako se učenici mogu uključiti u praćenje izrade domaćih zadataka. Po dvoje učenika zamene međusobno zadatke i pregledaju ih. Dr Ljubica Prodanović predlaže nešto slično pod naslovom Rad u parovima. Ipak, u nastavnoj praksi se niko nije na tome zadržao pored bezbroj mogućnosti koje stoje na raspolaganju nastavnicima stranih jezika.

Odelenje se može podeliti u dva dela i zameniti zadatke u čemu će se teško desiti da dvoje učenika imaju zadatke jedno drugoga. Podela odelenja se može izvršiti na više načina: po sedištima, po prozivniku, na parne i neparne, do polovine i od polovine prozivnika, po sopstvenom opredelenju učenika, prema navijačima za vodeće fudbalske klubove, na opredelenje prema vrstama muzike, prema folklornim grupama, horovima, sekcijama, naučnim grupama ili bilo koja druga podela na dve ili više grupe.

Ovakvom organizacijom učenici dolaze do svih zadataka, upoznaju jedan drugoga i formiraju potpuniji sud svaki o svakom, naravno, bez napora i neprijateljnosti. S druge strane, kolektivan rad i poverenje donosi i ličnu i pojedinačnu kolektivnu odgovornost, a samim tim i zadovoljstvo. Pokazalo se u praksi kao veoma pozitivno davanje pregleda domaćih zadataka van časa, kod kuće. To je znatno uticalo na učeničko zbljižavanje i međusobno bolje upoznavanje rodičnih i socijalnih uslova. U grupama dolazi do dijaloga, suprotnih ili identičnih mišljenja, uopštavanja sudova, traženja nijansiranja značenja reči koje su manje ili više adekvatne, razgovara se o konstrukciji rečenice, figurativnom izražavanju, prenosnom značenju reči i izraza, traženja i nalaženja sličnosti i razlika sa svojim materinjim jezikom, pogotovo ako u grupi nije svima isti materinji jezik. Stoga, prilikom rada u grupama ili parovima nastavnik može dozvoliti poluglasan razgovor, toliko da jedni drugima ne smetaju. Zavisno od prirode materije koja se obrađuje grupe mogu birati referente, davati preloge za nova rešenja, iznositi probleme na koje su nailazili u radu, kritikovati neaktivne i isticati najaktivnije.

Podrazumevajući dobru organizaciju u svemu ovome, nastavniku bi ostao najodgovorniji i najsuptilniji deo posla: da prati, usmerava i podstiče, i s kolektivom odelenja, prilikom utvrđivanja ocena, bez ikakve dileme, vrednuje i ovaj deo.

U knjizi Marksističko obrazovanje u školi, dr Dragutin Franković u poglavljju: Praćenje i ocjenjivanje idejnog razvoja učenika — piše: »Naravno, teško je nastavniku pratiti ponašanje svakog učenika i u razredu, i u radionicama, izvan škole, pa ga je zbog toga teško i ocijeniti. Međutim, učenici vrlo dobro znaju kako se pojedinac ponaša. U tome i jest stvar — da je tu riječ o društvenoj ocjeni ponašanja. Ocjenjivanje se ne smije svesti samo na to da samo nastavnik ocjenjuje, jer svi više znaju nego on.« Ova intencija svakako ne ostaje zatvorena u granicama jednog, određenog predmeta, pogotovu kod ovakvih oblika rada.

Novi sadržaji

U promenama koje donosi usmereno obrazovanje treba naći mesto i pravu kreativnu funkciju domaćih zadataka. Oni u svakom slučaju moraju izići iz ustaljenih klasičnih formi i okvira. Nastavnika u tome praktično ništa ne spre-

čava, naprotiv, daje mu mogućnosti pune inicijative za nove oblike angažovanja i motivacije učenika. Organizovano praćenje u školama jedne opštine, domaći su zadaci, izrazitije nego ostali deo nastave, pokazali koliko je i kako shvaćena ova, u našem društvu, najznačajnija reforma, pogotovo što nijedna dosad nije bila toliko međusobno uslovljena i povezana sa svim »spoljnim« činiocima. Novu teškoću kod stranih jezika predstavlja velika razlika u rasponu nedeljnog fonda časova (od jedan do šest), tako da su se ponekad domaći zadaci našli u interventnoj funkciji prilagodavanja ili nadoknade.

Entuzijazam nastavnika, njegova privrženost predmetu i pozivu permanentno insistira na obimnosti nastavnih sadržaja, ne mireći se nikada s određenim fondom što znači i obimom programa. To je nešto što je svojstveno ovom zanimanju te se ne može računati na drukčiji pristup ni odnos. Ali postoji bezbroj načina da se to prenese na drugi način i drugi plan, tj. da se to što je »preko obima i norme« prenese fakultativno prema afinitetu učenika, da se ponudi u formi koja će biti prepustena učeniku. Drugim rečima domaći zadaci treba da budu tako »rastegljivi« da se na tom planu učenici samostalno opredeljuju za obim, kreativnost i sadržinu, a nastavniku ostaje da traži oblike koji će privući pažnju učenika, koji će učiniti učenika privrženijim, zainteresovanim i aktivnijim.

Veoma je česta tema koju daju nastavnici materinjeg jezika kao pismeni ili domaći zadatak: Šta bih rekao (rekla) strancu o svojoj zemlji. Pregledajući stotinjak takvih zadataka dolazi se do zaključka da su to najpovršniji podaci o našoj zemlji, pre svega o spomenicima kulture, lepotama naše zemlje, rečni jezikom turističke reklame i u jednom većem broju nešto konkretnije o našoj revoluciji. Toliko podataka sadrži svaka enciklopedija. Malo je zadataka koji daju izvesne elemente specifične za jedno područje, kraj, sredinu, iz kojeg se može rekonstruisati ono što je bitno za našu zemlju i naš sistem. Učenik iz tipično poljoprivrednog područja oskudeva u rečima određenog stranog jezika da bi mogao govoriti o svojoj sredini i njezinim bitnim karakteristikama. To nedostaje, kako onome sa poljoprivrednog područja Vojvodine, tako i onome sa turističkog, stočarskog, industrijskog ili bilo kojeg područja. Ako se školski centri formiraju i lociraju prema specifičnostima potreba određenih zanimanja, normalno bi bilo da to bude podržano u nastavi stranih jezika orientacijom na specifičnost tog regiona. Učenicima se može dati kao domaći zadatak da bolje upoznaju strukturu poljoprivredne proizvodnje, mehanizaciju ili kooperaciju najbliže radne organizacije. Zadatak se može dati ne za prvi idući čas već za treći ili koji najviše odgovara srazmerno vremenu, odnosu, obimu koji nastavnik približno može da odredi ili se sa učenicima dogovori. Taj se zadatak ne mora dati celom odelenju već samo jednoj grupi. Druga grupa može dobiti zadatak da poseti zdravstvenu stanicu na području škole, utvrdi strukturu radnika, uslove rada, najčešće bolesti, oblike preventive, organizaciju patronaže, oblika saradnje sa štabom opštenarodne odbrane i samozaštite, sa organizacijom Crvenog krsta, da upozna i druge oblike delovanja. Jedna grupa, po sopstvenom opredeljenju, ili na koji drugi način, može biti određena da prisustvuje zboru radnih ljudi ili nekom drugom organu u proizvodnoj radnoj organizaciji, kada će upoznati organizaciju proizvodnje, procenat otpadnog materijala, plasman na tržištu, probleme radničkog standarda, mogućnosti rekreacije, stabilizacione mere i njihovo sprovođenje u život, aktivnost SSO unutar radne organizacije, njeno učešće na omladinskim radnim akcijama ili neko drugo određeno pitanje.

Zadatak ne bi morao pisati svaki učenik pojedinačno. To bi mogao da bude timski rad. U svakom slučaju, pojaviće se nekoliko značajnih elemenata. Prvo, pojaviće se velik broj novih reči i izraza koje učenici nisu sretali u nastavi određenog jezika. Za rešenje će se obratiti rečniku ili nastavniku. Tako nađene reči neće se lako i brzo zaboraviti, jer je u osnovi bila želja, motivacija, svesno nastojanje, potreba da se ta reč nađe. Drugo, prilikom referisanja, usmenog ili pismenog, i ostali će te nove pojmove zapamtitи bolje, brže i lakše nego da su ih učili na času. Treće, učenici će neposredno, u danoj sredini, upoznati deo društvene sredine konkretnije i potpunije nego da se, u sklopu bilo kojeg predmeta, knjiški učilo. Četvrto, svaka grupa je upoznala samo jednu oblast, a ostali su iz referisanja upoznali i ostalo. Peto, nastavnik je dobio povratnu informaciju i obogatio svoje poznavanje sredine, a istovremeno i osvežio svoj fond rečima koje retko ili nikako ne upotrebljava.

Ovi primeri nemaju pretenziju davanja bilo kakvih recepata, već samo ideja kako se mogu organizovati oblici davanja domaćih zadataka u pokušaju da se izade iz klasičnih formi i zatvorene prostorije doma (kuće), čime se ide početnim ali sasvim određenim korakom k udruženom radu. Primeri su uopšteni zbog toga što treba da izbegnu konkretno vezivanje za nastavni program jednog od razreda počev od III osnovne do završnog razreda prevodilačke struke.

U nastavnoj praksi stranih jezika, u našoj bližoj i daljoj prošlosti, insistiralo se na upoznavanju zemlje čiji se jezik izučava, pa čak i na razvijanju, često i nekritično, ljubavi prema toj zemlji i svemu što je njen. Na to su upućivali, dobrim delom, priručnici, udžbenici ili časopisi tih zemalja. Domaći se zadaci ubrajaju u onaj deo koji nastavnika ne obavezuje na takvu tematiku, naprotiv, tu je najveća mogućnost inicijative i kreativnosti. Zato se i događalo da učenik ili student lako i rado govorи i piše (najčešće su to ustaljene teme) o mostovima Pariza, tornjevima u magli Londona, na moskovskom Crvenom trgu i slično, ali kada treba konkretnije i određenije da progovori o svojoj zemlji nedostaje mu pojmove, pogotovo ako su specifični i predstavljaju područje novije terminologije specifično za nas (npr. samoupravno organizovanje).

Bilo bi jednostrano i neodgovorno upućivati učenike samo na radne organizacije i proizvodnju. I te kako ih treba upućivati i na filmski repertoar, savremenу muziku i diskо-klub, na slikarske izložbe i koncerте, tv emisije, porodične teme, radne akcije u Omladinskim radnim brigadama i onima kao što su prikupljanje sekundarnih sirovina, prikupljanje letine i susret s vojnicima koji prvi pritiču u pomoć, organizacije proslava u kojima se neguju revolucionarne tradicije, komentare značajnih političkih događaja i mnoge druge teme raznovrsne i bogate kao što je i sam život koji ih okružuje.

Ovakvi se zadaci mogu planirati u saradnji i korelaciji sa drugim nastavnicima, zavisno od prirode teme, odnosno predmeta. Ovako data tema može se raditi u korelaciji sa nastavnicima materinjeg jezika u čemu bi se postigla ušteda u vremenu, a u paralelizmu jezika postizala preciznost i upoznavanje sličnosti i razlike među jezicima. Ako bi se našla dva strana jezika i materinji jezik, efekat bi bio još potpuniji, jer bi se video i kakvi su i koji uticaji izvršeni u jeziku i u kojoj oblasti koji jezik ima neku svoju »dominaciju« (tehnika, poljoprivredа, kulinarstvo, muzika i dr.).

Da bi učenik mogao prikazati jednu izložbu, mora imati osnovne pojmove o slikarskoj tehnici, mora istaći pretežnu tematsku orijentaciju autora, što znači naučiti neke osnovne pojmove raspoznavanja, a to znači i nekoliko novih pojmljiva u rečniku određenog jezika, i prevedeno na jezik njegove potrebe, mogućnost da na tom jeziku govori o izloženim slikama ili eksponatima bilo koje vrste (u muzeju, galeriji, lapidarijumu).

Sigurno je da će ovako upoznavanje jezika ne samo doneti bolje i potpunije znanje već da će probuditi interes za učenje stranih jezika, što znači povećavanje broja učenika i odelenja fakultativnih jezika u školama prvog i drugog stupnja.

U ovakvoj organizaciji domaćih zadataka, a time i učenja stranih jezika, sa akcentom na kreativnosti i osmišljenosti i potisnutoj institucionalnosti, nastavniku ostaje kao najznačajnije da pravilno i stalno usmerava učenike, da traži i pronalazi u nastavi onaj segment koji će najčešće povezivati nastavu i društvenu sredinu, i motivisati učenika na samostalno, aktivno i svesno usvajanje nastavnih sadržaja kako bi se postigli vaspitno-obrazovni ciljevi u nastavi stranih jezika. Prilikom utvrđivanja opšte ocene nastavnik će, uz puno učešće učenika, lako moći da utvrdi i vrednost ovog učinka i »uračuna« u opštu ocenu kao bitan elemenat rada i zalaganja, odnosno postignutih rezultata. Koliki je procenat učenja stranog jezika primenom domaćih zadataka, toliki treba da bude i uticaj domaćih zadataka na utvrđivanje opšte ocene. Na taj će način biti potiskivana formalna (ili formalistička) a uvažavana stvarna, aktivna i stvaralačka strana u nastavi stranih jezika. Neće biti više bitno koliko su domaći zadaci zastupljeni u normativima, već koliko je njihovo suštinsko značenje u ostvarivanju vaspitno-obrazovnih ciljeva.